

متن سخنرانی آقای خالد توکلی* در مراسم چهاردهمین سالگرد در گذشت مهندس بازرگان در حسینیه ارشاد که به دلیل لغو برنامه ارایه نشد:

87/11/17

به نام خداوند بخشنده و مهربان

«میراث بازرگان و مسئله کرد»

1- وجود بحران و مسئله اجتماعی در هر جمع و جامعه ای، امری اجتناب ناپذیر است. به دلایل مختلف، زندگی اجتماعی بحران آفرین است. سطح پیشرفت و توسعه یک جامعه آنگاه معلوم و مشخص می شود که نحوه برخورد و رویارویی آن جامعه با بحرانها و مسائل آشکار گردد.

برخی از جوامع اصلاً مسائل و بحرانها را به رسمیت نمی شناسند و با پاک کردن صورت مسئله، به خیال خود، از شر مسئله رهایی یافته اند، غافل از اینکه مسئله در بطن جامعه ریشه می دواند و حالت مزمن پیدا می کند. برخی دیگر از جوامع به مسئله می اندیشند اما چون فاقد تئوری، روش و ابزار لازم برای حل مسئله و بحران هستند، پاسخی درخور و راهکاری مناسب را برای آن ارائه نمی کنند. در برخی دیگر از جوامع که دارای نظریات مختلف و روشهای کارآمد هستند، بحران و مسئله به مثابه فرصتهایی تلقی می شوند که می توان از آنها در جهت پیشبرد و آغاز مرحله ای جدید بهره برد. نه تنها از بحران و مسئله نمی هراسند بلکه به استقبال آن نیز می روند. به عبارت دیگر جرأت و جسارت دانستن و در نتیجه حل مسئله را دارند.

2- در ایران نیز مانند هر جامعه و کشور دیگر، بحرانها و مسائل متعدد به چشم می خورد. یکی از این مسائل «مسئله کرد» است که حداقل بیش از 6 دهه از عمر آن می گذرد. مسئله کرد را به طور ساده و اجمالی می توان بدین شکل تعریف کرد: تلاشی است برای رفع تبعیض و ایجاد برابری فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در جامعه به طور عام و دستیابی به زندگی مناسب و استحقاق های انسانی برای کردها به طور خاص.

در طول سالیان گذشته، همواره تلاشهای فراوانی برای حصول اهداف صورت گرفته است و در مقابل نیز به جز برهه هایی خاص و محدود، همواره تلاش شده است تا صورت این مسئله پاک شود و تلاشی جدی برای حل مسئله صورت نگرفته است. پاک کردن صورت مسئله نیز نتوانسته است به نابودی و پاک شدن مسئله بیانجامد. این نوع برخورد با مسئله کرد در طول سالیان گذشته بر رنج و محرومیت مردم کرد افزوده است و در نتیجه شاهد هستیم که روز به روز ابعاد تازه تر و گسترده تری به خود می گیرد.

برای نمونه می توان به صورت خلاصه به دو برهه زمانی اوایل انقلاب و اکنون پرداخت و آنها را با هم مقایسه کرد تا معلوم شود که آیا راهکارها، افکار و روشهای مبتنی بر نادیده گرفتن مسئله می تواند نابودی مسئله را به همراه داشته باشد یا نه. در این زمینه به تحقیقات و بررسی های گسترده نیازی نیست. مروری اجمالی بر اخبار و حوادثی که در کردستان روی می دهند، نه تنها حکایت از عمق و گسترش مطالبات و خواسته های پیشین دارد، بلکه استفاده از ابزارهای مدرن نیز به یاری آن آمده است و شکل و صورت تازه ای به آن بخشیده است. اگرچه

بسیاری از احزاب فعال در کردستان، خود دارای مسائل و بحرانهای درونی مزمنی هستند که سالهاست از حل آن عاجزند اما اکنون مسئله کرد به دلایل مختلف، از جمله تحولات منطقه ای، سقوط صدام و به قدرت رسیدن کردها در عراق، دسترسی به امکانات ماهواره ای و اینترنتی، حضور جمع کثیری از کردها در کشورهای اروپایی و آمریکا و ... موجب شده است که مسئله کرد ابعاد تازه ای به خود بگیرد و در سطح جهان به رسمیت شناخته شود و در نهایت خودآگاهی تازه ای در کردستان ایجاد شود.

3- مهندس بازرگان یکی از سیاستمداران تأثیرگذار و قابل توجه ایران است که میراث فکری و سیاسی گرانبهایی را برای آیندگان بر جای گذاشته است. به عنوان فردی که دغدغه «مسئله کرد» را دارم، اعتقاد وثیق دارم که در یک نظام و جامعه دموکراتیک مسئله کرد هم با هزینه کمتر و هم با سرعت بیشتر حل و فصل می گردد و بر این باورم که میراث بازرگان، سرمایه مناسبی است تا با استفاده از بتوان از رنج و درد مردم بکاهیم و زندگی سالم تر و انسانی تری را رقم بزنیم. می دانیم که دولت موقت با مسائل و بحرانهای فراگیر و مستمر دست به گریبان بود. مسئله کرد یکی از مهمترین و سخت ترین بحرانهایی بود که دولت موقت با آن روبه رو بود. دولت موقت در آن دوران در پی پاک کردن صورت مسئله بر نیامد و اگر چه انتقاداتی بر عملکرد آن وارد است اما در کل جرأت و جسارت رویاوری با مسئله را داشت و آن را نادیده نگرفت. برگزاری انتخابات شوراها در سنندج در جهت تمرکززدایی از قدرت صورت گرفت، استانداران بومی در کردستان زمام قدرت را در دست گرفتند و با حسن نیت به مطالبات مردم گوش فرا دادند و فرهنگ و آداب و رسوم مردم را ارج نهادند.

بعد از دولت موقت تا حد زیادی رویکرد اصلی حکومت نسبت به مسئله کرد را می توان در چارچوب نگاه امنیتی توصیف کرد. نگاه امنیتی، عزم آن را ندارد که به صورت جدی مسئله را مورد بررسی قرار دهد بلکه بیش از آنکه در پی شناخت و حل مسئله باشد به تحمیل نظر خود یا نادیده گرفتن مسئله می انجامد. وضعیت کنونی مسئله کرد و تداوم بحران در کردستان و مسائل و مشکلاتی که هم اکنون مردم با آن روبه رو هستند نشان می دهد که رویکرد امنیتی نسبت به کردستان نه کارآمد و نه اخلاقی بوده است.

مسئله کرد امروزه عمق و گستردگی بیشتری پیدا کرده است، در سطح جهان شناخته شده تر است، به رسمیت شناخته می شود، نهادهای بین المللی و جهانی چون سازمان ملل، پارلمان اروپا و ... آن را زیر نظر دارند، چندین کانال ماهواره ای و فضای عمده ای از دنیای مجازی در اختیار کردها است، هویت جدیدی شکل گرفته است، جنبه مذهبی آن پررنگتر شده است و در عراق و ترکیه به پیشرفتهایی نائل آمده است و ...

علاوه بر اینها در میان فعالان سیاسی کرد در سالهای گذشته نگاه نسبت به حقوق بشر و دموکراسی و روشهای متناسب با آن مقبولیت بیشتری یافته است در مرکز نیز این اتفاق مبارک به چشم می خورد، گفتمان رفع تبعیض و برابری خواهی و حقوق بشر اکنون به گفتمان مسلط تبدیل شده است.

در چنین شرایطی، نقش مرحوم مهندس بازرگان و میراث فکری و رفتاری بازرگان که مبتنی بر دموکراسی خواهی، حقوق بشر، اعتماد، استبدادستیزی، تساهل مذهبی، صداقت، تعهد و احساس وظیفه نسبت به سرنوشت

کشور و شهروندان و ... است می تواند نقطه عزیمت خوبی برای گفت و گو در مورد مسئله کرد باشد و آغاز مناسبی برای حل این بحران در کشور است.

مرحوم مهندس بازرگان در سالهای قبل از انقلاب و حتی بعد از آن به عنوان یک روشنفکر در جامعه مطرح بوده است. در مباحثی که مطرح کرده است به آزادی، برابری و دموکراسی اهمیت ویژه ای داده است. از سوی دیگر، وی لوازم و خصوصیات دنیای مدرن را نیز به خوبی شناخته است و درصدد تشریح تناسب آنها با دین و سنت ایرانی برآمده است. همچنین بر این باور است که مشکل اصلی جامعه ما قبل از هر چیز استبداد است و در عمل نیز بیش از هر چیز به رهایی ایران از استبداد و فرهنگ استبدادی می اندیشد. ایشان در دوران کوتاه نخست وزیری تلاش بسیاری کرد تا به شکل گیری و پرورش جامعه مدنی کمک کند و دولت را حداقلی سازد، به حاکمیت قانون ارجح می نهاد، از تندروی و انقلابی گری پرهیز می کرد، به دفاع از بخش خصوصی برخاست. در منش و رفتار نیز بازرگان میراث گراندگری برجای گذاشته است. تقریباً دوست و دشمن بر این نکته تأکید دارند که انسانی کاملاً با اخلاق بوده است و از صفات حسنه ای چون سختکوشی، صداقت، صراحت، تواضع، انسان دوستی برخوردار بوده است. این میراث آنقدر ارزش دارد که نادیده گرفته نشود و آنقدر توانایی و کارآمدی دارد که از آن برای حل مسائل بهره برد.

* مسلمان سنی اهل سقز کردستان، جامعه شناس و نویسنده با آثار متعدد در زمینه های فرهنگی و اجتماعی